

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-83-21>
УДК 330.1:338.2

Ткаченко Т.П.

кандидат економічних наук, доцент,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2424-6123>

Tkachenko Tetiana

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ КОНКУРЕНЦІЇ

INNOVATIVE COMPONENT OF ENTERPRISES' ECONOMIC SECURITY IN THE COMPETITION CONDITIONS

У статті обґрунтовано значення інновацій в контексті економічної безпеки підприємств в умовах загострення конкуренції, наростання загроз та невизначеності, що обумовлено сучасним воєнним станом економічного розвитку України. Під час проведення досліджень були використані такі наукові методи, як: системно-аналітичний, порівняльного аналізу, теоретичного узагальнення. З'ясовано ланцюг взаємопов'язаних ризикових явищ, які знижують економічну безпеку підприємств, зокрема: руйнування практично усіх промислових та ринкових зв'язків; нестабільність платоспроможності; низькі (або нульові) рівні ефективності функціонування підприємств; катастрофічне зниження конкурентоспроможності продукції підприємств України на світовому ринку; виникнення ризиків банкрутства та втрати життєздатності внаслідок отриманих збитків або руйнування через воєнні дії на території України. Обґрунтовано, що забезпечення економічної безпеки промислових підприємств в конкурентних умовах повинно базуватися на тому, що: впровадження інноваційної політики на підприємстві не повинно мати епізодичний характер; стратегічне планування управління інноваційним циклом підприємства та його продукції із орієнтацією на потенційні можливості розвитку підприємства; забезпечення підвищення інтелектуального потенціалу підприємства; досягнення та підтримання необхідного рівня якості продукції відповідно до національних та світових стандартів; розширення ринків збуту за рахунок інноваційної політики як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках. Обґрунтовано елементи впровадження інноваційної складової економічної безпеки підприємства, серед яких: наявність економічного забезпечення, якому передує детальний економічний аналіз стосовно доцільності запланованих проваджень інноваційного та інвестиційного характеру; відповідність нормативно-правового юридичного забезпечення актуальним вимогам документування інноваційних та інвестиційних процедур; своєчасність інформаційного забезпечення усіх господарських процесів; удосконалення організаційного забезпечення, яке тісно пов'язане з процедурною розробкою відповідних процесів при здійсненні інновацій на підприємстві; активізація усіх видів маркетингових дій; оптимізація ресурсного, технічного, виробничого забезпечення господарських процесів на підприємстві.

Ключові слова: економічна безпека, конкуренція, інновації, управління економічною безпекою, конкурентоспроможність.

The article substantiates the importance of innovations in the context of the economic security of enterprises in the conditions of intensifying competition, increasing threats and uncertainties, which are caused by the modern state of war in the economic development of Ukraine. During the research, such scientific methods were used as: system-analytical, comparative analysis, theoretical generalization. A chain of interconnected risk phenomena that reduce the economic security of enterprises has been clarified, in particular: the destruction of almost all industrial and market ties; instability of solvency; low (or zero) levels of efficiency; catastrophic decrease in competitiveness; the emergence of risks of bankruptcy and loss of viability as a result of received losses or destruction as a result of military actions on the territory of Ukraine. Ensuring the economic security of industrial enterprises in competitive conditions should be based on the fact that the implementation of innovation policy at the enterprise should not be of an episodic nature; strategic planning of the management of the innovation cycle of the enterprise and

its products with an orientation to the potential opportunities for the development of the enterprise; ensuring the improvement of the intellectual potential of the enterprise; achieving and maintaining the required level of product quality in accordance with national and international standards; expansion of sales markets due to innovative policy both in domestic and foreign markets. The elements of the implementation of the innovative component of the enterprise's economic security are substantiated, including: the presence of economic support, which is preceded by a detailed economic analysis regarding the feasibility of the planned innovative and investment activities; compliance of regulatory and legal support with current requirements for documenting innovative and investment procedures; timeliness of information provision of all economic processes; improvement of organizational support, which is closely related to the procedural development of relevant processes when implementing innovations at the enterprise; activation of all types of marketing actions; optimization of resource, technical, production support of business processes of the enterprise.

Key words: *economic security, competition, innovations, management of economic security, competitiveness.*

Постановка проблеми. Сучасний бурхливий суспільний розвиток та глобальна конкуренція сприяє неухильному загостренню конкурентних ринкових відносин як на зовнішніх так і на внутрішніх ринках. Постіндустріальний розвиток, що базується на інтелектуалізації, цифровізації, інноваційності, креативності, зумовлює появу нових форм та методів конкурентних відносин та конкурентної боротьби. У той же час, наростання загроз та ризиків, невизначеність економічного розвитку, економічна та політична ескалація та воєнні дії призводять до необхідності підвищення ефективності забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Базові аспекти, пов'язані з економічною безпекою підприємства, досліджуються у значній кількості праць вітчизняних та закордонних економістів. Так, її роль, сутність, специфіку, структуру та особливості формування висвітлено у доробках таких економістів, як: Анісімова О., Ареф'єва О. [1], Ваганова Л. [2], Вовк О. [3], Дергалюк Б., Івченко В., Ковальчук А. [5], Лаврентєва Л., Міщук Є., Погребняк А. [12], Поліщук І., Ртіщев С., Тульчинська С. [7], Чуб А., Фісуненко П. [11], Шапошников К. та ін. [2–6].

Однак, важливим, з нашої точки зору, є перенесення акцентів на практичні аспекти формування складових економічної безпеки підприємства в контексті існування певних проблем економічної діяльності та у розрізі підприємств за їх галузевим розподілом із урахуванням сучасних тенденцій економічного розвитку.

Метою статті виступає обґрунтування значення інновацій в контексті економічної безпеки підприємств в умовах загострення конкуренції, наростання загроз та невизначеності, які обумовлені сучасним воєнним станом економічного розвитку України.

Методологія. Під час проведення досліджень стосовно обґрунтування значення інноваційної складової економічної безпеки промислових підприємств, який формує його конкурентоспроможність, були використані такі наукові методи, як:

– системно-аналітичний метод – для визначення ідеї дослідження, групування та систематизації інформації стосовно ключових проблем, ризиків

та небезпек, які унеможливають формування високого рівня економічної безпеки промислових підприємств;

– метод порівняльного аналізу – для формулювання авторського підходу стосовно виокремлення значення інноваційного розвитку промислових підприємств в контексті економічної безпеки підприємства, спрямованих на зростання його конкурентоспроможності;

– теоретичного узагальнення – для формулювання базових теоретичних висновків стосовно мети дослідження.

Виклад основного матеріалу. Сучасний геополітичний та економічний стан України є вельми несприятливим для ведення фінансово-господарської діяльності для будь-яких суб'єктів підприємницької діяльності. Нестабільність економіки, яка спостерігається останнім часом, стала першопричиною того, що функціонування українських підприємств проходить за умов постійних ризиків, що безпосередньо пов'язано із воєнними діями, які відбуваються на території України внаслідок агресії російської федерації.

Економіко-політичні кризові явища стали першопричиною великої кількості ланцюгів взаємопов'язаних ризикових явищ, які знижують економічну безпеку підприємств, зокрема, промислових. Серед таких чинників здебільшого можна виокремити:

– руйнування практично усіх промислових та ринкових зв'язків;

– нестабільність платоспроможності;

– низькі (або нульові) рівні ефективності виробничої діяльності внаслідок воєнних дій на території України;

– катастрофічне зниження конкурентоспроможності промислової продукції;

– виникнення ризиків банкрутства та втрати життєздатності внаслідок отриманих збитків або руйнування через воєнні дії на території України.

Нажаль, ризикові явища мають не поодинокий, а макроекономічний характер. Усі, без виключення, підприємства нашої країни вимушені змінювати підходи до формування заходів для продовження

свого господарювання: оперативно отримувати значну кількість необхідної інформації, підвищувати можливості адаптації всіх шаблів підприємства до щоденної зміни умов функціонування, завдяки безвідкладним поточним діям відновлювати, поліпшувати, змінювати технічні та технологічні сфери виробництва.

Відсутність можливостей прогнозування конвертаційного валютного курсу викликає різкі коливання цін на сировинні та матеріальні ресурси. Як наслідок, такі коливання, поряд з іншими чинниками, зводять до мінімуму можливість формулювання будь-яких планових розрахункових показників, навіть на незначні проміжки часу. Неможливо передбачити та обрахувати прогнозні обсяги витрат, доходів, результатів виробничої діяльності та ефективності. А отже, це унеможливає точне прогнозування рівнів конкурентоспроможності промислових підприємств.

Однак, виходячи з того, що кожне підприємство створюється підприємцями з метою досягнення стійких позитивних фінансових результатів, першочерговим є створення стійких передумов для конкурентоспроможності підприємства шляхом формування високого рівня його економічної безпеки. Таке формування здійснюється на усіх господарських рівнях діяльності підприємства та в усіх її сферах: технічній, технологічній, фінансовій, інноваційній, інформаційній тощо.

Впродовж десятиріч більшість вітчизняних економістів не обходять своєю увагою економічну безпеку підприємства [1–12], досліджуючи питання удосконалення її сутності, структури, забезпечення, підвищення рівня та т.п. Така увага не є безпідставною, оскільки на рівні підприємств впровадження безпекових заходів формуватиме конкурентоспроможність, продуктивність та ефективність діяльності промислових підприємств, й в той же час слугуватиме фундаментом для підвищення макроекономічних результуючих показників на рівнях галузей, територій та країни в цілому.

Зокрема, системні питання щодо визначення сутності економічної безпеки підприємства відображено у таких працях [2; 3; 5; 6; 8–10], удосконаленню методики формування її високого рівня присвячено доробки науковців, викладені у роботах [1; 9; 10; 12]. З аспектного підходу до розкриття сутності економічної безпеки доцільно виокремити дослідження [3; 5; 9].

Можна зазначити, що підходи до визначення складових економічної безпеки є доволі диверсифікованими. Так, зазвичай, до системи економічної безпеки підприємств відносять такі складові, як: виробнича, фінансова, інвестиційна, правова, кадрова, інформаційна та інші складові. Але, на сьогоднішній день інноваційна складова системи економічної

безпеки промислових підприємств стає все більш значимою. Інноваційна складова системи економічної безпеки підприємства через складний процес трансформації генерації знань у реальний процес, продукт, послуги забезпечує конкурентоспроможність промислового підприємства на ринку.

Особливо це актуально сьогодні, що зумовлено наявністю багатьох обставин, які ускладнюють процес формування економічної безпеки. Серед яких для всіх суб'єктів господарювання виокремлюють об'єктивну необхідність протидії зростаючим небезпекам, загрозам, перманентним ризикам під час проведення їх економічної діяльності. Визначається необхідність здійснення значної кількості функцій, спрямованих на нівелювання негативних впливів чинників екзогенного та ендogenous характеру. Серед таких чинників, у першу чергу, вбачають макроекономічні та геополітичні форс-мажорні явища сучасної реальності.

У інформаційних аспектах сутність та методику формування економічної безпеки досліджують автори статті [1; 12], відзначаючи важливість урахування впливу глобальної цифровізації та інформатизації під час забезпечення економічних явищ, які формують конкурентоспроможність кожного підприємства. Крім того, автори наводять актуальність та важливість даного аспекту, а також власні підходи до сутнісного наповнення та структурного складу економічної безпеки підприємства.

Ми можемо відзначити, що у більшості сьогоденних доробок вітчизняних економістів підкреслюється неможливість гарантування точності визначення мети конкурентного розвитку підприємства, відсутність прогнозованості будь-яких фінансово-економічних показників результативності діяльності підприємства і, врешті решт, відсутність прогнозованості існування підприємства у стратегічних так і у поточних часових вимірах.

Не менш актуальними зараз є інноваційні заходи в організаційній, інформаційній та соціальній сферах.

Виходячи із загальноприйнятого трактування інновацій як різноспрямованих нововведень, впровадження найбільш ефективних удосконалених технологій, економічних процесів на підприємстві викреслимо ключові аспекти інноваційної складової економічної безпеки підприємства.

Інновації представляють собою певний процес, який дає можливість під час господарсько-економічних інноваційних змін на підприємствах отримати більш значну економічну ефективність їх діяльності. Інновації не обов'язково матимуть матеріальний характер та виглядатимуть у якості нової техніки, матеріалів та сировини. В умовах сьогодення більш важливими та актуальними є інноваційні підходи

саме в організаційних, технологічних, логістичних, інформаційних, адаптаційних аспектах господарювання будівельних підприємств, оскільки, не маючи можливості впливу на екзогенні ризики, підприємства можуть скоригувати таким чином ендегенні чинники власного економічного забезпечення.

Не виключаючи нагальності інноваційної складової при формуванні економічної безпеки підприємства, слід зазначити, що впровадження інновацій апіорі є змінами. Ці зміни мають позитивний характер, але для більшості підприємств у всіх їх структурних підрозділах пов'язані із значними силами протидії таким упровадженням.

Забезпечення економічної безпеки промислових підприємств в конкурентних умовах повинно базуватися на тому, що:

- по-перше, впровадження інноваційної політики на підприємстві не повинно мати епізодичний характер та повинно бути сформовано стратегічне бачення інноваційного розвитку підприємства з метою досягнення довгострокової конкурентоспроможності на ринку;

- по-друге, стратегічне планування управління інноваційним циклом підприємства та його продукції повинно орієнтуватися на потенційні можливості розвитку підприємства;

- по-третє, необхідно акцентувати увагу на забезпечення підвищення інтелектуального потенціалу підприємства, що виступає одним із основних чинників інноваційного розвитку підприємства та забезпечення його конкурентоспроможності;

- по-четверте, впровадження інновацій на підприємстві повинно спрямовуватися на досягнення

та підтримання необхідного рівня якості продукції відповідно до національних та світових стандартів;

- по-п'яте, підвищення конкурентоспроможності підприємств за рахунок інноваційної політики дає можливість розширити ринки збуту як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках.

Висновки. Таким чином, у якості базових чинників виступають наступні елементи впровадження інноваційної складової економічної безпеки підприємства:

- наявність економічного забезпечення, якому передують детальний економічний аналіз стосовно доцільності запланованих проваджень інноваційного та інвестиційного характеру;

- відповідність нормативно-правового юридичного забезпечення актуальним вимогам документування інноваційних та інвестиційних процедур;

- своєчасність інформаційного забезпечення усіх господарських процесів (така своєчасність поступово постає у якості важливого фактору, від якого залежить економічна безпека підприємства);

- удосконалення організаційного забезпечення, яке тісно пов'язане з процедурною розробкою відповідних процесів при здійсненні інновацій на підприємстві;

- активізація усіх видів маркетингових дій;

- оптимізація ресурсного, технічного, виробничого забезпечення господарських процесів підприємства.

Подальших досліджень вимагає розроблення заходів щодо управління інноваційними процесами на промислових підприємствах в контексті системи економічної безпеки для підвищення їх конкурентоспроможності.

Список літератури:

1. Ареф'єва О.В. Конкурентоспроможність підприємств у міжнародному цифровому просторі: монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2019. 342 с.
2. Ваганова Л.В. Створення механізму інноваційної безпеки підприємства на основі маркетингової складової. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2011. № 4. Т. I. С. 202–206.
3. Вовк О.М. Управління розвитком системи економічної безпеки підприємства: теоретичне забезпечення. *Приазовський економічний вісник*. 2018. № 6 (11). С. 120–124.
4. Грабовська І.В. Роль інновацій в забезпеченні конкурентоспроможності та сталого розвитку промислових підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. № 4. Т. 1. С. 12–17.
5. Ковальчук А.М. Чинники стратегічного управління економічною безпекою підприємства в умовах змін. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2021. Вип. 18. С. 88–93.
6. Стукан Т.М. Інноваційна діяльність як фактор забезпечення економічної безпеки підприємства. *Агросвіт*. 2019. № 24. С. 118–124.
7. Тульчинська С., Солосіч О., Чорній В. Вплив діджиталізації управлінських процесів на систему забезпечення економічної безпеки підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. Вип. 9. С. 54–58.
8. Тульчинська С.О., Солосіч О.С. Актуальні проблеми підвищення прибутковості комунальних підприємств як фактору економічної безпеки. *Агросвіт*. 2019. № 22. С. 54–59.
9. Тульчинська С.О., Чорній Б.П., Салоїд С.В. Механізм оцінювання залучення інвестиційних ресурсів як засіб забезпечення економічної безпеки промислових підприємств: монографія. Київ : ФОП Кожуховський І., 2018. 170 с.
10. Філіппова С.В., Волощук Л.О., Черкасова С.О. Економічна безпека підприємств реального сектору економіки в умовах вартісно-орієнтованого управління: монографія. Одеса : ФОП Бондаренко М.О., 2015. 196 с.
11. Фісуненко П.А. Забезпечення економічної безпеки підприємства: сутність, принципи, функції, методи, засоби. *Економічний простір*. 2019. № 152. С. 176–203.

12. Pohrebniak, A., Tkachenko, T., Arefieva, O., Karpenko, O., Chub, A. (2021). Formation of a Competitive Paradigm of Ensuring Economic Security of Industrial Enterprises in the Conditions of Formation of Circular Economy. *International Journal of Computer Science and Network Security*. No. 21(9). P. 118–124.

References:

1. Arefieva O.V. (2019) *Konkurentospromozhnist pidpriemstv u mizhnarodnomu tsyfrovomu prostori* [Competitiveness of enterprises in the international digital space]. Kyiv: FOP Maslakov, 342 p.
2. Vahanova L.V. (2011) Creation of a mechanism of innovative security of the enterprise based on the marketing component. *Marketynh i menedzhment innovatsii*, vol. 4, no. 1, pp. 202–206.
3. Vovk O.M. (2018) Management of the development of the economic security system of the enterprise. *Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk*, vol. 6, no. 11, pp. 120–124.
4. Hrabovska I.V. (2019) The role of innovations in ensuring competitiveness and sustainable development of industrial enterprises. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 4, no. 1, pp. 12–17.
5. Kovalchuk A.M. (2021) Factors of strategic management of the economic security of the enterprise in conditions of change. *Ekonomichnyi visnyk NTUU "Kyivskiy politekhnichnyi instytut"*, vol. 18, pp. 88–93.
6. Stukan T.M. (2019) Innovative activity as a factor in ensuring the economic security of the enterprise. *Ahrosvit*, vol. 24, pp. 118–124.
7. Tulchynska S., Solosich O. and Chornii V. (2021) The impact of digitalization of management processes on the system of ensuring economic security of the enterprise. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 9, pp. 54–58.
8. Tulchynska S.O. and Solosich O.S. (2019) Actual problems of increasing the profitability of communal enterprises as a factor of economic security. *Ahrosvit*, vol. 22, pp. 54–59.
9. Tulchynska S.O., Chornii B.P. and Saloid S.V. (2018) *Mekhanizm otsiniuvannia zaluchennia investytsiinykh resursiv yak zasib zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky promyslovykh pidpriemstv* [The mechanism of evaluation of attracting investment resources as a means of ensuring the economic security of industrial enterprises]. Kyiv: FOP Kozhukhovskiy I., 170 p.
10. Filippova S.V., Voloshchuk L.O. and Cherkasova S.O. (2015) *Ekonomichna bezpeka pidpriemstv realnoho sektoru ekonomiky v umovakh vartishno-orientovanoho upravlinnia* [Economic security of enterprises of the real sector of the economy in conditions of value-oriented management]. Odesa: FOP Bondarenko M.O., 196 p.
11. Fisunen P.A. Ensuring economic security of the enterprise: essence, principles, functions, methods, means. *Ekonomichnyi prostir*, vol. 152, pp. 176–203.
12. Pohrebniak A., Tkachenko T., Arefieva O., Karpenko O., Chub A. (2021) Formation of a Competitive Paradigm of Ensuring Economic Security of Industrial Enterprises in the Conditions of Formation of Circular Economy. *International Journal of Computer Science and Network Security*, vol. 21, no. 9, pp. 118–124.